

ПРИНЦИП «СВОБОДА НАРОДАМ! СВОБОДА ЛЮДИНІ!» ЯК КАТЕГОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті піднімається питання проблеми кризи легітимності державної влади в сучасний період та на різних етапах становлення української державності, встановлюються зовнішні та внутрішні фактори, які обумовлюють таку кризу. Здійснюється теоретико-правовий аналіз одного із принципів доктрини українського націоналізму – «Свобода народам! Свобода людині!» як інструменту подолання конфлікту особистого та загального в моделі національної держави.

Ключові слова: націоналізм, національна держава, соціальна держава, права людини, колективні права людини.

У цей, 2017 рік, ми відзначаємо дві доленосні для нас дати – 100-річчя Української Революції та 75-у річницю заснування УПА. І обидві вони органічно пов'язані між собою. Ствердження української державності в ході національно-визвольних змагань 1917–1921 років, вочевидь, змінило б ходу світової історії. І ці, майбутні звитяжці УПА, прислужилися Державі не трагічною героїкою «лицарів абсурду», а доклалися до поширення її сили, слави й багатства на усіх українських етнографічних теренах. І, навпаки, постановня ООН, як згодом за її ініціативи УПА, – це було, зокрема, реакцією і рефлексією на поразку Української Революції.

Водночас, і революційний зрив початку та середини ХХ сторіччя, і Помаранчева революція 2004-го, і Революція Гідності були загальнонаціональними рухами, що і зумовило на відповідних етапах їх переможну ходу. Як зазначав Ярослав Стецько, «української «belua sine capite» – потвори без голови, боялися від століть усі... Ніхто не знав, і сьогодні не знає, що промовлять українські степи, гори, ліси, яри... Україна мовчазна, але як промовить – валить основи всього дотеперішнього ладу. Як Хмель вчинив повстання, усувереннювалися Пруси, валилися європейські коаліції, творилися нові держави»[1; с. 38].

Але на те вона і *belua sine capite*, що на кожному наступному етапі (не будемо говорити про сучасний час, – це наша реальність, і від кожного з нас залежить якою вона є, і якою буде) новопосталий правлячий клас не скористався пасіонарним сплеском нації. Тому, як на початку ХХ сторіччя, і на початку ХХІ-го, після ейфорії, як наголошує психологічна наука, «наступає розчарування й дезорієнтація, які часто призводять до глибокої депресії».

Так наступає час популістів. Соціальних, національних, ліберальних. Не в цьому суть. Як переконливо доводить Ярослав Стецько на прикладі Руїни, «Москва почала оперувати, як завжди, соціальною демагогією з допомогою наших татарських людей, а з другого боку керівна соціальна верства, що відірвалась від народу і захищала тільки соціальні інтереси, шукала «опіки» в шляхетській Польщі або дворянській Москві... Петро потрапив Семена Палія повернути з Сибіру для соціального бунту проти Мазепи, а принаймні, щоб виключити підтримку народних мас для справи національної революції, точніше — для української національної війни проти Москви» [1; с. 37].

Власне, ми і живемо в такому стані. Маємо достатню кількість отаманш та отаманчиків, які готові зініціювати який завгодно «майдан» і очолити яку завгодно директорію, заради власних політичних амбіцій. Українська політична еліта (як правлячий клас, так і опозиція, — попри всю ілюзорність такого поділу) реалізує здебільшого паліативну політику, політику реагування на зовнішні подразники, і часто-густо сама призводить до політичних конфліктів, прискорюючи власну делегітимацію в очах суспільства. Ворог грає стратегічно і системно, інспіруючи і підсилюючи наявні політичні конфлікти з метою деконструкції української державності. Тут принагідно треба згадати, що поки Директорія оголошувала мобілізацію на повалення гетьманату, більшовицькі «зелені чоловічки» скупчувалися у Курську під прикриттям чергового «українського радянського уряду». Коли по поваленню режиму Скоропадського Директорія заходила грати в традиційну українську забаву — парламентські вибори (чи пак до Трудового конгресу, але так і проситься слово «дострокові»), «ополченці» брали Харків. На всілякі протести і апеляції УНР тогочасний Лавров, він же Чичерін, цілком по сучасному заявляв: «Ніякого війська Радянської Росії на Україні немає. Військова акція на українській території проводиться між військами Директорії і військами Українського радянського Уряду, який є цілком незалежним». Через місяць після того Директорія вже перебуватиме у Вінниці [2].

З Росією все зрозуміло. Вона — екзистенційний ворог України, який в усі часи заперечує право на життя української нації, сам факт існування української державності.

З вітчизняним політикумом як завжди все складно.

Партикулярність та атомізація, на жаль, відтворюються на кожному черговому етапі національного державотворення.

Але якою є візія українського націоналізму в царині соціального? Яка соціальна модель сприятиме розбудові Української Самостійної Соборної Держави, як інституції, спроможної не лише витримати та подолати чинники, що загрожують її існуванню, а й перейти до її розвитку й росту?

За вихідний методологічний базис візьмемо ледь не пророчі, в умовах сучасної гібридної війни, слова Ярослава Стецька: «грядучий час — це вже не час боротьби самих армій, а цілих народів. Щоб вдержатися в цій борні й її виграти, — необхідна єдність, витривалість, працездатність і активність цілої нації» [3; с. 130]. В свою чергу, така єдність можлива лише за умови органічного поєднання загального та одиничного інтересу у функціональному призначенні держави.

А відтак, закріплення та реалізація прав нації перебуває у діалектичній єдності із індивідуальними правами людини. Квінтесенцією такої єдності є доктринальний принцип «Свобода народам! Свобода людині!». В межах теорії українського націоналізму є очевидним, що вільний розвиток людини є можливим лише за умов вільного національного розвитку, а вільний національний розвиток можливий лише за умов ствердження прав і свобод людини.

Першооснову цього принципу слід шукати ще в «Самостійній Україні» М. Міхновського: «...кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави, ...тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежану змогу усестороннього розвитку духового і осягнення найліпшого матеріального гаразду; ...розцвіт індивідуальності можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальності є метою» [4; с. 425].

Втім, в концентрованому вигляді, він був уперше проголошений у Маніфесті ОУН від грудня 1940 року, він знайшов своє подальше закріплення а розкриття в постановах II, III та наступних Великих Зборів ОУН (р).

Теоретичний зміст цього принципу розкривається через наступні три рівні його відображення:

Міжнародний. Як зазначається в програмових документах III надзвичайного Великого Збору ОУН (р), «система вільних народів у власних самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі» [5; с. 221]. Лише за реалізації такої моделі міжнародних відносин, знищення поневолення та експлуатації нації, можливий людський поступ, культурний і економічний ріст народів, з яких людство, власне, і складається. В свою чергу, така система міжнародних відносин має ґрунтуватися на взаємній пошані й визнанні права всіх на вільне життя.

На сьогодні ця позиція є загальноприйнятною в міжнародному праві. Вже в Декларації про надання незалежності колоніальним державам і народам, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 14. 12. 1960 року [6], однозначно проголошувалося, що «всі народи мають право на самовизначення; в силу цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і здійснюють

свій економічний, соціальний і культурний розвиток». Ця новела була продубльована в повному обсязі в статті 1 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права [7] та Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 року [8]. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10.1970 року [9] проголошує одним із таких принципів рівноправність та самовизначення народів.

Разом з тим, ствердження такої моделі міждержавних відносин вступає в конфлікт з політичними режимами, що ґрунтують свою владу імперіалістичних ідеологемах. А відтак як неминучим, так і необхідним є поборення інтернаціоналістичних і фашистських програм та політичних концепцій, коли «один народ для досягнення своїх імперіалістичних цілей «звільняє», «брав під свою опіку» інші народи, бо за лукавими словами приховується огидний зміст – гноблення, насильство, пограбування» [5; с. 221].

Збройна агресія Росії проти України, окупація Криму, створення терористично-фейкових «ДНР» та «ЛНР», широкомасштабна гібридна війна, на фоні «промивання мізків» як доморощеного населення, так і мешканців окупованих територій під жупелом «руського міра» – все це інструментарій з московського арсеналу ще років Української революції, за допомогою якого вона й була знищена.

Національний. В націоналістичній доктрині УССД конструюється як держава національна. Базові правові акти, на яких ґрунтується сучасна українська державність, теж визнають її як результат втілення права на самовизначення української нації.

Так, за Декларацією про державний суверенітет України [10] від 16 липня 1990 року Україна трактується «як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід’ємного права на самовизначення». Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року [11] підставами його ухвалення, зокрема, визначає право на самовизначення та реалізацію вже згаданої Декларації. В свою чергу, Преамбула Конституції України від 28 липня 1996 року [12] посилається на Акт проголошення незалежності та «здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення».

Таким чином, українська нація була і є системоутворюючим елементом українського народу, вона визначає його минуле, сучасне та майбутнє. Українська нація, яка складає абсолютну більшість від чисельного складу українського народу визначає його волю, потреби та інтереси. Саме тому право на самовизначення української нації стає, водночас, правом на самовизначення всього Українського народу. Який в умовах незалежної держави формалізує себе як єдність громадян України.

Відтак, українська держава генетично постала як національна, і, водночас, народна. Що, відповідно, зумовлює і її соціальний характер.

Принцип єдності національного і соціального наскрізно проходить і через постанови Великих Зборів ОУН: в основі націоналістичного світогляду лежить боротьба за силу й добро української нації. Найвищою метою є усесторонній розріст, сила, здоров'я й добробут українського народу. Єдиним інструментом забезпечення наведеного стану може бути лише власна національна держава [13; с. 37] Безпосереднім обов'язком влади в такій державі є спрямування всіх економічних ресурсів та людської енергії на утворення нового державного справедливого соціального ладу, а також на економічну розбудову країни і культурний розвиток народу [5; с. 222]

В такій логіці функціонування державного механізму ми бачимо поєднання всіх трьох параметрів: національного, народного, соціального — створення умов для вільного та безпечного життя та розвитку як української нації, всього українського народу, так і окремого громадянина України, відтак, гарантування та забезпечення як колективних, так індивідуальних прав людини, — все це дозволяє по-новому поглянути на соціальний характер держави в душі статті 3 Конституції України.

Індивідуальний. Саме на цьому шаблі проявляється гуманістичний характер українського націоналізму. Як зазначав Ярослав Стецько, «немає свободи людини без свободи народу. І немає свободи народу без свободи людини... Велика революція народів гряде під основними гаслами: за свободу народів — за свободу людини, за людину, «створену на образ і подобу Божу», якої гідність топтати — значить чинити святотатство» [14; с. 28].

Аксіоматичною є теза, що християнський світогляд лежить в основі ідеології українського націоналізму. А в основі християнського світогляду — уявлення про людину як Богоподібну істоту. Як зазначає Р. Зварич, у центрі філософічних міркувань українського націоналізму завжди було християнсько-ідеалістичне розуміння Людини як істоти, створеної на подобу Божу, із властивою спроможністю пізнавати Добро й відрізнити його від Зла... В подібному ракурсі розмірковує О. Баган: «Йому (українському націоналізмові — Л. Ш.) властивий всебічний ідеалізм, тобто плекання всього Духового, ідеального в людині і суспільстві, утвердження їх в тому, що Дух панує над матерією, що лише в устремлінні до Високого, Шляхетного, Ідеального людина зможе знайти повне задоволення потреб своєї душі [15; с. 3].

Водночас, як писав Юліян Вассіян, «дорога до Бога лежить через Батьківщину» [16, С. 25]. Людина здатна здійснити свої божественне покликання через буття-і-творення-в нації. Тут немає жодної антиномії між національним та універсальним, загальнолюдським. Не можна не погодитися з Мігелем де Унамуно: «Людська природа універсальна — вірно, але це жива,

плідна універсальність; вона притаманна кожній окремій людині лише настільки, наскільки одягнена плоттю нації, релігії, мови і культури і кориниться в них... Хіба не універсальними є генії, що розкривають в індивідуальному і тимчасовому вічне? Шекспір, Данте, Сервантес, Ібсен належать усьому людству якраз через те, що один з них був англієць, інший — флорентієць, третій — кастілець, четвертий — норвежець» [17, с. 232–233].

Тут не можна не погодитися з думкою Юліана Вассіяна, що «для одиниці нація не є ідеалом, абсолютною вартістю, але ідеєю, формою творчого буття, що, не дивлячись на багату різномірність своїх ідеалів, вдержує їх у відношенні певного споріднення, співналежності. Одиниця вважається супроти нації засобом тільки зі становища свідомості, що ідея нації переходить межі її існування, — отже тільки з огляду на свою часову обмежену участь в ідеї нації, тоді як вона є ціллію з огляду на обставину, що актуальність самої ідеї зумовлена неперервною присутністю одиниць, які дають їм зміст та вдосконалюють його. Якщо людський розум зумів би знайтися в стані надособового суб'єкту нації, він бачив би в одиниці не засіб, але ідеал нації». [18, с. 118].

Як зауважує О. Яценко, «правильним поглядом на суспільство буде примирення цих обох точок зору (індивідуалістичної та колективістської, — Л. Ш.) та прийняття синтетичної теорії, що визнає двосторонню природу суспільства, як особово-збірного утворення, як рівноваги двох моментів, особистого та загального... Немає і не може бути принципової ворожнечі поміж особистістю та суспільством, а лише тимчасове зіткнення, що відбувається внаслідок індивідуального почину, поміж попередньо досягнутою стадією суспільно-особистого розвитку та новою; тому вся історія може бути зрозуміла як поступове поглиблення, вивищення й розширення двостороннього особово-суспільного життя» [19, с. 62, 72]. Таким чином, особа існує як соціалізований самоусвідомлений суб'єкт лише постільки, оскільки належить до певної спільноти.

Соціологи переважно дійшли згоди у тому, що найбільш оптимальною для функціонування суспільства та його всебічного розвитку є така система вартостей, яку Б. Гаврилишин називає «групово-кооперативною» на протизагу до егалітарно-колективістської, що нівелює членів суспільства і тим самим унеможливує їх вільну самореалізацію, а відтак — і прогрес цілого суспільства, та індивідуально-конкуренційної, яка апріорно ставить індивіда у його відносинах з іншими у стан, подібний до гоббсівської «війни всіх проти всіх. Оптимальність групово-кооперативних цінностей зумовлена формуванням за їх допомогою таких мотивів праці і суспільного функціонування взагалі, як почуття солідарності й відповідальності перед суспільством.

А відтак, як зазначається в Постановах III Великого Збору ОУН (р), «ідеалом нової спільноти є вільна людина. Вільний почин людини буде

основною рушійною силою суспільного життя. Але цей вільний почин може йти тільки в суспільному напрямі й не сміє в жодному разі йти по лінії шкурницьких інтересів та в результаті вести до визиску інших «вільних» людей, подібно, як це буває в умовах капіталізму» [20; с.63].

Єдність загального та одиничного, соціального та особистого може бути досягнута лише за наявності системи інститутів та організованого ними публічного порядку, які будуть синтезувати одиничні інтереси в загальному, так і навпаки, забезпечувати відповідність загальної волі максимально більшій кількості одиничних воль. Як ми зазначали вище, такою системою лишається єдино національна держава. З цього і випливає засадниче «Українська держава — це добро всіх громадян України, тому за неї мусять усі боротися» [20; с.63].

Література:

1. Стецько Ярослав. Дві революції / Ярослав Стецько // Український націоналізм. Антологія. Т.2 / Упор. В. Рог. — К.: УВС ім. Ю. Липи, 2011. — С. 33–48.

2. Шипілов Микола. 100 років Української Революції. Повторення пройденого / Микола Шипілов // Націоналістичний портал. — П'ятниця, 03 лютого 2017 14:26. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrnationalism.com/publications/2542-100-rokiv-revoliutsii-povtorennia-proidenoho.html>

3. Стецько Ярослав. Новий суспільний лад / Ярослав Стецько // Українська визвольна концепція. — Т.2. — Мюнхен: Видання ОУН, 1987. — С. 123–130.

4. Міхновський М. Самостійна Україна / М. Міхновський // Націоналізм : Антологія. 2-ге вид. / упоряд О. Проценко, В. Лісовий / М. Міхновський. — К. : Смолоскип, 2006. — С. 425–433.

5. ОУН і УПА в 1943 році: Документи / Упорядники: О.Веселова, В.Дзьобак, М.Дубик, В.Сергійчук. Відпов. Ред.. С.Кульчицький. — Інститут історії НАН України, 2008. — 347 с.

6. Декларація про надання незалежності колоніальним державам та народам: Прийнята резолюцією 1514 (XV) Генеральної Ассамблеї від 14 грудня 1960 року // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. -[Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_280

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. — К. : Право, 1995. — 40 с.

8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. — К.: Право, 1995. — 16 с.

9. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: Прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Ассамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569

10. Декларації про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

11. Акт проголошення незалежності України: Прийнята Верховною Радою України 24 серпня 1991 року // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>

12. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

13. ОУН і УПА в 1941 році: Документи. В 2-х ч. Ч. 1 / Упорядники: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук. Відпов. ред.. С. Кульчицький. — Інститут історії НАН України, 2006. — 336 с.

14. Дискурс свободи у духовній та політичній спадщині Ярослава Стецька / М. І. Гурик, М. Л. Шумка // Грані. — 2013. — № 9. — С. 28–35.

15. Баган О. Світоглядно-ідеологічні засади українського націоналізму / О. Баган // Українські проблеми. — 1995. — № 3–4. — С. 4.

16. Українська афористика Х–ХХ ст. [Текст] / упоряд. Р. Коваль [та ін.] ; заг. ред. І. Драч, В. Черняк. — К. : Просвіта, 2001. — 320 с.

17. Унамуно М. де. Искусство и космополитизм // Называть вещи своими именами: Прогр. выступления мастеров запад.-европ. лит. XX в. Сост., предисл., общ. ред. Л. Г. Андреева. — М.: Прогресс, 1986. — С. 232–233.

18. Вассиян Ю. Твори. — Т. І. Степовий сфінкс: суспільно-філософські нариси. Торонто, 1972. — 287 с.

19. Ященко А.С. Философия права Владимира Соловьева. Теория федерализма. Опыт синтетической теории права и государства: (серия «Классики русской философии права»). — СПб: Санкт-Петербургский университет МВД России — Алетейя, 1999. — 252 с.

20. Матеріали III Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів (С. Бандери) // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. Т. III. / Упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник. — Нью-Йорк: Пролог, 1983. — С. 63–64.

The article raises the question of legitimacy problems of crisis government in modern times and at different stages of Ukrainian statehood, established by external and internal factors that cause this crisis. Active theoretical and legal analysis of one of the principles of the doctrine of Ukrainian nationalism — «Freedom to the people! Freedom man! «As a tool for overcoming the conflict of personal and general model of the nation state.

Keywords: *nationalism, national state, the welfare state, human rights, collective rights.*